

címe ellenére Corippus költeménye irodalmi értelemben véve nem panegyricus. A poema rövid áttekintése után a benne foglalt hasonlatokra összpontosít, kimutatva a bennük rejlő dicsőítő elemeket, melyeket a költemény egészébe ágyazva Iustinus burkolt legitimációjaként értelmez.

Amint az áttekintésből is kiolvasható, e változatos, színes kötet sok új megfigyeléssel, tudományos eredménnyel gazdagítja a bizantinológiai szakirodalmat, s külön öröm a legifjabb tudományos utánpótlás (az utolsó három tanulmány szerzői) igen színvonalas írásainak kötetben való megjelenítése. Az úgyszólván makulátlan kötet Juhász Erika szerkesztői munkáját dicséri.

TAR IBOLYA

Zsuzsanna Ötvös: *“Janus Pannonius’s Vocabulary”. The Complex Analysis of the Ms. ÖNB Suppl. Gr. 45. (Antiquitas – Byzantium – Renascentia XIV.)* Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 2015.*

A bécsi *vocabulary* azért került a magyar kutatás figyelmének előterébe, mivel Janus Pannonius volt a legkorábbi azonosított possesszora. A szerző egy évtizedet fordított ennek a kéziratnak a tanulmányozására. Első közleménye a tárgyban 2007-ben jelent meg,¹ ezt követték újabb és újabb részlettanulmányok. Eredményeinek összefoglalása és továbbfejlesztése bölcsészdoktori disszertációként készült el, melyet – megnyugtató módon – röviddel megvédése után könyv formájában is olvashatunk.²

Fenti indíttatás ellenére a monográfia a legkevésbé sem szorítkozik a hazai vonatkozásokra, hanem a kódexszel kapcsolatos formai és tartalmi kérdéseket azok teljes összefüggésrendszerében vizsgálja, mégpedig négy részre bontva; ezek alkotják az I–IV. fejezetet (15–159).

Az első fejezet a kutatástörténeti áttekintést követően a kézirat kodikológiai és paleográfiai leírását adja, és részletesen azonosítja a tartalmát. Három vízjel 1447–1454 között használt papírokéival egyeztethető; a negyedik fajta vízjel (két lábán álló orosz-lán) pontos párhuzamát – véleményem szerint – egyelőre nem lehetett megtalálni. Ezek többé-kevésbé véletlenül éppen azok az évek, melyeket Janus Ferrarában töltött, s a vízjelek is erre a helyszínre utalnak. Az ívek és őrszók vizsgálata azt mutatja, hogy a kódex törzsrésze (ff. 1–328) 33 *quinió*ból áll, és ezekben nincsen levélhiány, csupán a számozást vétették el olykor.

* A recenzió az OTKA NN 104456 jelzetű pályázat támogatásával készült. A szerző a MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport tagja.

¹ Ötvös Zs.: Janus Pannonius Vocabulariuma. In: *Mészáros T. – Jutai P.* (szerk.): ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae II. országos konferenciáján elhangzott előadások. Budapest 2007. 33–38.

² Peter Thiermannak ez sajnos nem adatott meg, lásd Ötvös Zs. 482. jegyzetét.

A szerző ortográfiai és paleográfiai érvekkel támasztja alá (29 sk.) Kapitánffy István azon állítását, hogy Janus nem lehetett a kódex másolója,³ az elveszett saját kezű bejegyzése pedig a jelzett évkör elejével van inkább összhangban.

A második, rövidebb fejezet (57–68) elsősorban a megelőző leírásból nyerhető adatokra építve keletkezésétől egészen a jelenlegi őrzési helyére való kerüléséig követi nyomon a kézirat útját. A legjelentősebb új eredmény Johannes Cuspinianus szerepének tisztázása pontos kronológiával.

A harmadik fejezet a szótár főszövegének szövegtörténeti vizsgálatát tartalmazza, és tulajdonképpen egyúttal a Pseudo-Kyrrillos-féle szótár új kritikai kiadásának nélkülözhetetlen előmunkálata is.

A szótárnak két korai kódexe ismert (a VIII. századi *Codex Harleianus* és a IX. századi, Martinus Laudunensis személyéhez kötődő redakció). A *Harleianus* Nicolaus Cusanus kezében bukkan föl 1431-ben a bázeli zsinaton, és rövid időn belül számos másolata készül. A XIX. századi kiadás szerkesztője, Georg Goetz tíz ilyen ismert, azonban – mivel *codices descriptiv*nek minősültek – még ezeket sem kollacionálta, és meglehetősen kevés adatot közöl róluk. Ötvös Zs. a Janus-féle példányon kívül további hét, XV–XVI. századi kézirat nyomára bukkant. Joggal jegyzi meg (78 sk.), hogy ezek mindegyikének teljes körű feldolgozása ugyan kívánatos lenne, de nem lehet a jelen mű feladata. Úgyes kézzel négy kódexet választott ki (egy másik bécsit, két münchenit és egy madridit) alaposabb tanulmányozás céljára. Ezek részletesebb vizsgálata és részleges kollacionálása elvezette ahhoz, hogy meg tudja különböztetni a hagyománynak három ágát (ú. m. a másik bécsi kódex, a két müncheni kódex, illetve a madridi kódex). Ezen három ág közül a madridié mutat különös hasonlóságot Janus *vocabularium*ával, mind a főszöveget, mind pedig a kísérő szövegeket illetően.

A madridi és a janusi kódex közötti kapcsolat azonban még ennél is szorosabbnak bizonyult: a szerző talán legjelentősebbnek mondható eredményét a két kódex margináliáinak (vagy margináléinak) összehasonlítása hozta. A szerző sikeresen tárja föl ezeknek különböző rétegeit, és lényegében teljes körű választ ad eredetük kérdésére, a további kutatás számára igen csekély teret hagyva.

Kapitánffy István úttörő elsődleges vizsgálatai egyrésztől igazolták, hogy a szótár szerzője nem lehet Janus Pannonius, másrésztől föl hívták a figyelmet a margináliáknak Aristophanés két komédiájához kapcsolódó rétegére. Fölvetette azt a lehetőséget, hogy ezen margináliák szerzője, sőt bejegyzője Guarino Veronese lehetett.⁴

Ötvös Zs. kimutatja, hogy a marginális jegyzetek „irodalmi” rétege (nevezzük röviden így a szóban forgó típust) igen jelentős mértékben és azonos vagy nagyon hasonló formában megtalálható a madridi kódexben is, és arra következtet, hogy ezek a Pseudo-Kyrrillos-féle szótár szöveghagyományának valamely pontján annak részévé váltak, és azzal együtt hagyományozódtak: ebből egyúttal az is következik, hogy nem kötődnek szorosan konkrét olvasmányélményekhez, és szerzőjük sem határozható meg. A szerzőnek ez a „szkeptikus” álláspontja egyrésztől teljességgel érthető, és a kódex kutatástörté-

³ Kapitánffy I.: Janus Pannonius görög szótára. ItK 95 (1991) 180.

⁴ Kapitánffy I.: Aristophanes, Triklinios, Guarino und Janus Pannonius. ActAntHung 36 (1995) 355 sk.

netének fényében indokolt is; másrésről talán mégsem ennyire reménytelen a helyzet. A madridi kódex, illetve kezeinek pontos datálása egyelőre várat magára, így maradtak függő kérdések, s a többi ismert *recentiores* vizsgálata még hozhat eredményeket (a jelenlegi adatok alapján a szerző két további kódexnek a Janus-félével való szorosabb kapcsolatát tudta kizárni [104 sk.]).

Szintén kiemelkedő jelentőségű eredménye a monográfiának a margináliák másik rétegének elkülönítése és eredetük föltárása: ezek egy a pseudo-kyrillositól különböző görög lexicográfiai tradícióval való úgymond kontamináció eredményei.

A mű érvelésmenete az egész munka során világos és következetes, mindig számba veszi a különféle interpretációs lehetőségeket. A jegyzetapparátus számos, önmagában is értékes megfigyelést tartalmaz (lásd pl. a 163., 298., 399. és 434. jegyzetet). A szöveges elemzéseket az érveléshez kapcsolódó képmelléletek (176–198) szervesen egészítik ki, így a szerző állításai fontos pontokon közvetlenül is verifikálhatók.⁵

A gyakran nehezen, sőt alig-alig olvasható marginális jegyzetek szövegkiadását és az azokkal kapcsolatos következtetések bizonyítékait a kötet IV–X. függeléke (215–354) tartalmazza. Hogy milyen hatalmas munkát végzett a szerző, talán itt látszik a legjobban. A mű – merhetjük előre kijelenteni – a tárgyalt kérdések hosszú ideig gyakran idézett alapvető feldolgozásának fog bizonyulni.⁶

A részletes bibliográfiát az olvasó a kötet közepén (165–174), a függelékek előtt találhatja meg.

Noha a kötet szövege technikai szempontból nem egyszerű, kisebb *lapsus*okat vagy sajtóhibákat csak meglehetősen ritkán találunk benne.⁷

Végezetül essék néhány szó a sorozatról is, melynek keretében ez a kötet megjelent. Az *Antiquitas – Byzantium – Renascentia* sorozatot csupán két éve, 2013-ban indították a szerkesztők, Farkas Zoltán, Horváth László és Mészáros Tamás, de e sorok írásakor már a 18. köteténél tart. A kötetek az Eötvös Collegium kiadásában jelennek meg (két esetben a Typotex Kiadó gondozásában), takarékos, mindazonáltal igényes kivitelben. A jelen kötet belívei Jutai Péter gondos munkáját dicsérik. A két közös kiadású kötet kivételével a sorozat tagjai letölthetők a Collegium honlapjáról (<http://honlap.eotvos.elte.hu/kiadvanyok/>). A nyílt hozzáférés következetes alkalmazása példamutató tudományszakunkban. A digitális változat azok számára is további előnyöket kínál, akik rendelkeznek a nyomtatottal, és pl. nagyrészt pótolja a részletes mutatók hiányát.

MAYER GYULA

⁵ A *Harleianus* és a bécsi *vocabularium* az őrző könyvtárak honlapján keresztül teljes, színes digitalizátumként is elérhető.

⁶ Hogy a dolgozat már készüléseinek fázisában is megtermékenyítőleg hatott a kutatásra, bizonyítják a hozzá kapcsolódó, illetve általa ihletett munkák (18, 61 sk., 157).

⁷ Így 34: tacres; 35: consequently alighanem consistently helyett; 114, 349. j.: Bibl. Publ. (Bibl. Univ. helyett); 121, 382. j.: a TLG heidelbergi proxy-jának címe csak az ottani hálózaton belül segíti az olvasót; 123–124: a kódex-jelzetek megadása nem egészen következetes; 129, 407. j.: a címleírásban többször j (i helyett), Ajunctae (Adiunctae h.); 148: seems (seem h.); 290: ἐκλάμβανονται, διάστροφος; 291: vel (ut h.), ἀττικστί; 346: ἄσθεν.